

Nacrt Studije: ”Mikro-finansijska podrška preduzetnicima početnicima u Srbiji”

*Milan Lalović, konsultant za razvoj
MSP i preduzetništva*

Beograd, 23. novembar 2007.

Stanje u Srbiji

- U poređenju sa drugim zemljama u tranziciji, **Srbija nije dovoljno uspešna u kreiranju novih biznisa i novih radnih mesta**. Učešće samozapošljavanja u zaposlenosti van poljoprivrede je oko 5% u Srbiji, dok je preko 10% u Sloveniji, Mađarskoj, Poljskoj i Češkoj, a oko 14% zemljama OECD i EU-15.
- U dosadašnjem periodu, **Vlada nije izvršila sveobuhvatno istraživanje na osnovu koga bi identifikovala "preduzetnički profil i tržište" u Srbiji**. Na taj način se ne raspolaže pouzdanijim procenama o preduzetničkom potencijalu i tražnji u Srbiji.
- Na osnovu sagledavanja efekata pojedinih aktivnosti i programa koje je Vlada sprovedla poslednjih godina mogu se izvršiti posredne procene o veličini tražnje. Prikupljeni i obrađeni podaci upućuju na zaključak da je **raspoloživa tražnja za finansijskom podrškom start up-a znatno veća od trenutne raspoložive ponude**.

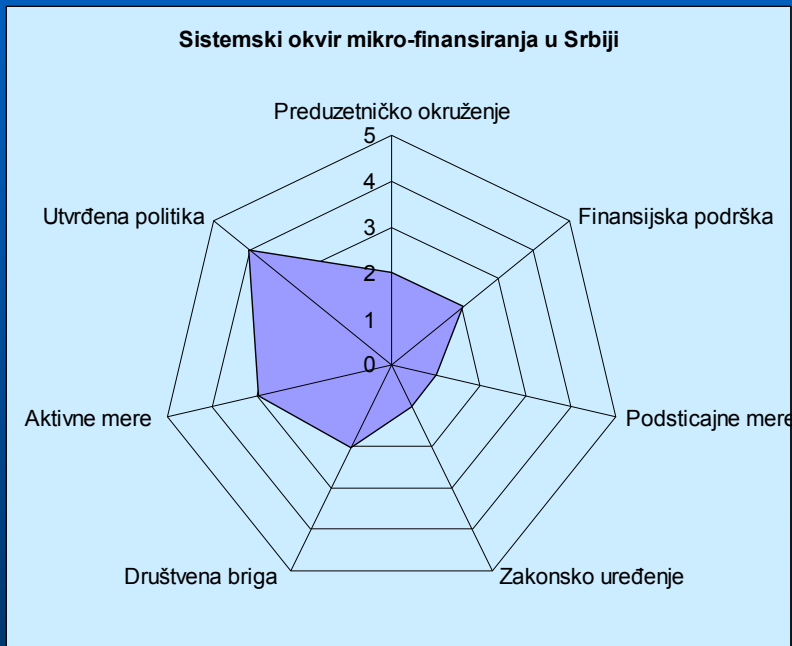

Cilj izrade Studije:

- *Sagledavanje stanja mikro-finansijske podrške start up-u u Srbiji, u pogledu:*
 - *stepena sprovođenja finansijske podrške u skladu sa definisanim prioritetima politike start up-a*
 - *izgrađenosti postojeće institucionalne infrastrukture*
 - *utvrđivanje ograničenja sa aspekta zakonske regulative*
- *Definisanje preporuka za uspostavljanje efikasnijeg sistema mikro-finansijske podrške start up-a*

Ocena mikro-finansijskog (sistemskog) okruženja u Srbiji

Izuzetno relativno zadovoljavajuće, (vrlo)dobro *utvrđene politike* podsticanja preduzetništva, rešavanja nezaposlenosti, suzbijanja siromaštva i podsticanja samozapošljavanja (sa ocenom 4) i samo donekle dobro uspostavljenim *aktivnim merama* na podsticanje samozapošljavanja i preduzetništva (sa ocenom 3), kod ostalih kriterijuma nalaz je krajnje nezadovoljavajući, sa ocenama 1 ili 2 (*preduzetničko okruženje*, *finansijska podrška* i *društvena briga* su sa ocenom 2, dok su *podsticajne mere* i *zakonsko uređenje* sa ocenom 1).

Oblast	Ocena	Kriterijum	Obrazloženje
<i>Preduzetničko okruženje</i>	2	Kakvo je poslovno i društveno okruženje, kakva je institucionalna podrška preduzetništvu?	Stepen izgrađenosti institucionalne infrastrukture nedovoljan. Uspostavljene agencije za nefinansijsku podršku razvoja MSPP (Republička agencija sa mrežom regionalnih agencija/centara za razvoj MSPP), ali ne i na celoj teritoriji Srbije. Institucije za finansijsku podršku tek u početnom stadijumu definisanja i uspostavljanja. Privredno-sistemska zakonska i druga regulativa ne poznaje nikakve posebnosti vezano za poslovanje mikro preduzeća.
<i>Finansijska podrška</i>	2	Kakva je i iz kojih izvora kapitala podrška mikro-finansijskim institucijama?	Izuzev namenskog izdvajanja sredstava javnog sektora iz Budžeta za Fond za razvoj Srbije i NSZ, kao i Fonda za razvoj AP Vojvodine, nema drugih izvora i oblika finansiranja programa podrške start up-a i samozapošljavanja. Pribavljanje kapitala MFI isključivo je iz donatorskih sredstava bespovratno dodeljenih kao humanitarna pomoć.
<i>Podsticajne mere</i>	1	Koje su postojeće (poreske i dr.) olakšice i podsticaji samozapošljavanju, novom zapošljavanju i start up-u?	Postojeći poreski i finansijski podsticaji za novo zapošljavanje, kreirani prema potrebama privlačenja stranih direktnih investicija, bez stvarnih efekata na male investitore i start up.
<i>Zakonsko uređenje</i>	1	Kakva je uređenost zakonske regulative za poslovanje mikro-finansijskih institucija?	Nema posebne zakonske regulative za osnivanje i poslovanje mikro-finansijskih institucija. Novi Zakon o bankama ne poznaje "i druge finansijske institucije". Aktivne MFI u Srbiji, striktno formalno posmatrano, posluju de facto izvan zakona, "shodno" primenjujući zakonsku regulativu iz oblasti finansijskog poslovanja sa statusom "udruženja građana".
<i>Društvena briga</i>	2	Koje postojeće mere i aktivnosti su u funkciji rešavanja problema suzbijanja siromaštva i za ugrožene socijalne grupe?	Veoma mali obuhvat mera i nizak intenzitet društvene brige o siromašnima i ugroženim socijalnim grupama, usled nedostatka potrebnih finansijskih sredstava, zbog budžetskih ograničenja i izostanka drugih izvora finansiranja.
<i>Aktivne mere</i>	3	Koje aktivne mere su u primeni za podsticanje samozapošljavanja i preduzetništva?	NSZ sprovodi program aktivnih mera samozapošljavanja, ali samo nezaposlenih, i to sa nedovoljnim ukupnim budžetom i niskim pojedinačnim iznosom sredstava za ove namene.
<i>Utvrđena politika</i>	4	Kako su definisane politike koje se odnose na podsticanje preduzetništva, suzbijanje siromaštva, rešavanje nezaposlenosti, i dr.?	Donete brojne strategije kojima je definisana politika u određenoj oblasti, s tim da je samo kod nekih izvršena operacionalizacija kroz definisanje akcionih godišnjih planova i programa realizacije, uz generalnu ocenu da je izostalo sprovođenje usled nedostatka (nedefinisanih i/ili neobezbeđenih) potrebnih instrumenata za njihovu implementaciju.

Institucionalna infrastruktura za podršku start up-a

- I - Javni sektor:
 - Fond za razvoj Srbije
 - Fond za razvoj AP Vojvodine
 - Fond za razvoj Opštine Leskovac
 - Nacionalna služba zapošljavanja
 - *Republička agencija za razvoj MSPP**
 - Garancijski fond (RS)
 - Garancijski fond AP Vojvodine
 - Garancijski fond "Alma Mons"
 - Garancijski fond Opštine Leskovac
 - Fond za povećanje zaposlenosti (SFRJ)
- II - Privatni sektor:
 - bankarski sektor
 - lizing kompanije
 - investicioni fondovi
 - ostalo
- III - Neprofitni sektor
 - NVO
 - regionalne i donatorske inicijative
 - *mreža regionalnih agencija/centara za podršku razvoja MSPP**

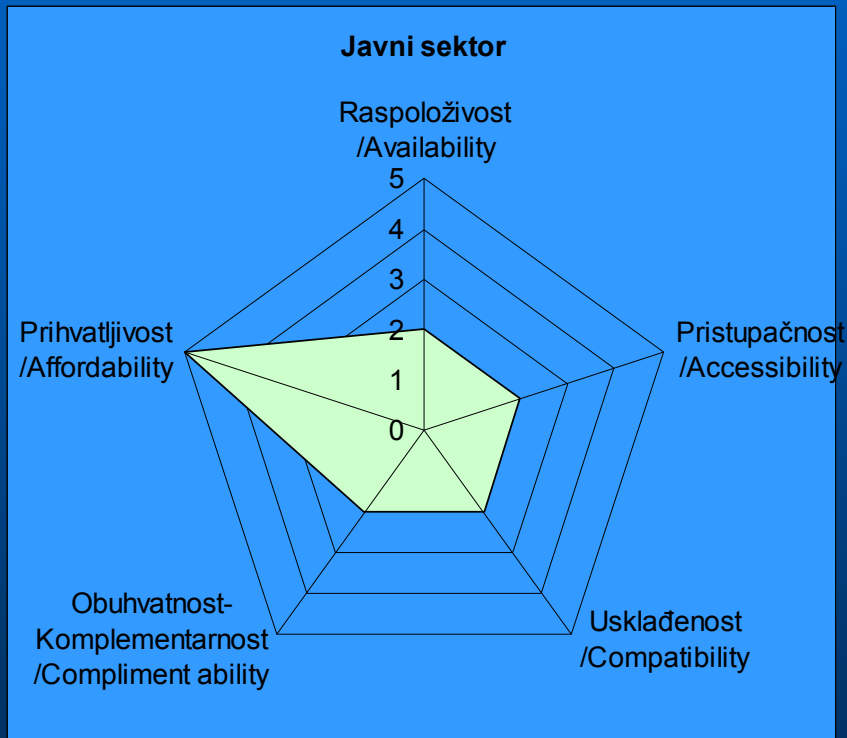
Oblici finansijske podrške start up-u i samozapošljavanju

Definicija indikatora za ocenu oblika mikro-finansiranja:

- **raspoloživost** – u kojim oblicima i kojoj meri finansijska podrška postoji, kao i da li je uvek prisutna, odnosno da li se i u kom stepenu u realnom vremenu podudara sa potrebama korisnika – **Da li je uvek ima i u dovoljnoj meri**
- **pristupačnost** – koliko je ponuda prisutna u neposrednom okruženju i prilagođena sposobnostima korisnika da je relativno brzo i jednostavno koriste, odnosno koliko je objektivno pristupačna korisnicima (npr. sa aspekta složenosti procedure i zahtevanog vremena) – **Da li je na dohvat ruke**
- **prihvatljivost** – u kojoj meri su uslovi i kriterijumi za korišćenje finansijske podrške u skladu sa potrebama i mogućnostima korisnika, odnosno u kojoj meri su oblici finansijske podrške ekonomski realno prihvatljivi za korisnike kojima su namenjeni (npr. sa aspekta visine sredstava, kamate, ročnosti otplate, vrste garancija i dr.) – **Da li ima prihvatljivu cenu**
- **usklađenost** – da li je i u kojoj meri finansijska podrška usklađena sa drugim oblicima i vidovima podrške, odnosno koliko su korisnici sredstava u prilici da ih na svoju dobrobit kombinuju i sa drugim različitim izvorima (npr. sa aspekta mogućnosti kreiranja ponderisanih finansijskih sredstava iz javnog, privatnog i neprofitnog sektora) – **Da li je kompatibilna i ima povoljnosti ili ograničenja u korišćenju**
- **obuhvatnost/komplementarnost** – da li je i na koji način finansijska podrška uslovljena sa korišćenjem nefinansijske podrške i pod kojim uslovima – **Da li ima dodatnih pogodnosti ili troškova**

Ocena finansijske podrške javnog sektora

Raspoloživost (2)

Sredstva nisu dostupna tokom cele godine, plasiraju se periodično konkursom, u skladu sa godišnjim programima fondova.

Nema sigurnosti dali će biti realizovana niti u kom roku se može pouzdano računati na sredstva.

Pristupačnost (2)

Konkursne procedure složene i centralizovane, sa slabim ili nikakvim uticajem lokalnih institucija na odlučivanje.

Izuzev NSZ, koja ima dobru teritorijalnu pokrivenost, ostali su van mesta boravka korisnika.

Usklađenost (2)

Kreditna sredstava striktno namenska, smanjena fleksibilnost upotrebe i finansijskog menadžmenta.

Komplementarnost (2)

Savetodavna pomoć niska i uglavnom ograničena na formalne zahteve vezana za konkursnu proceduru.

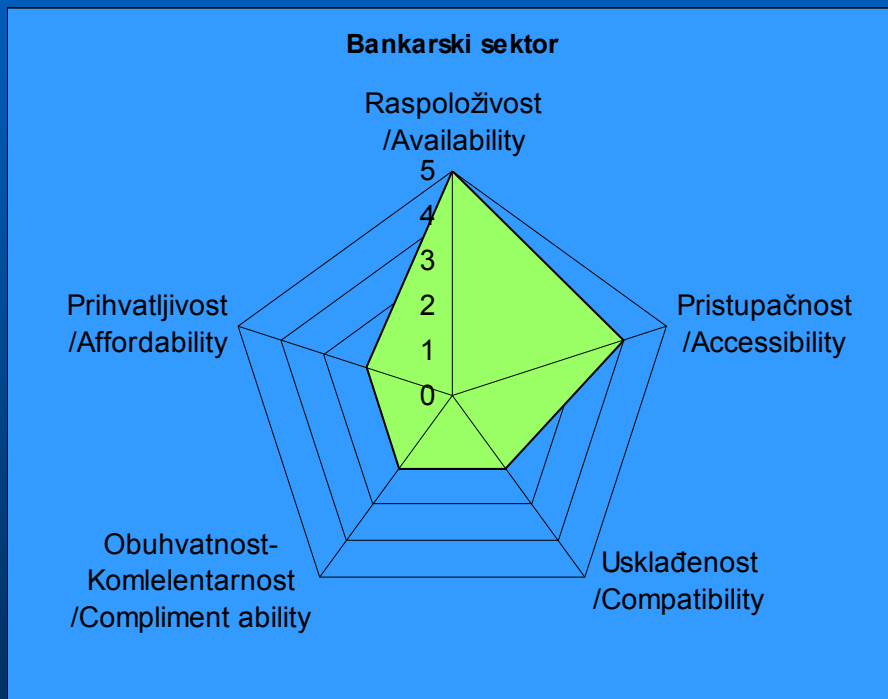
Nesrazmerno visoki troškovi, uslovljeni centralizovanim procedurom.

Prihvatljivost (5)

Cena kapitala subvencionirana, ispod stope inflacije.

Ocena finansijske podrške bankarskog sektora

Raspoloživost (5)

Ponuda kredita velika i uvek prisutna

Pristupačnost (4)

Mreža filijala banaka gusta i ima dobru pokrivenost teritorije

Usklađenost (2)

Kredit je uslovljen da klijent bude komitent banke

Komlelentarnost (2)

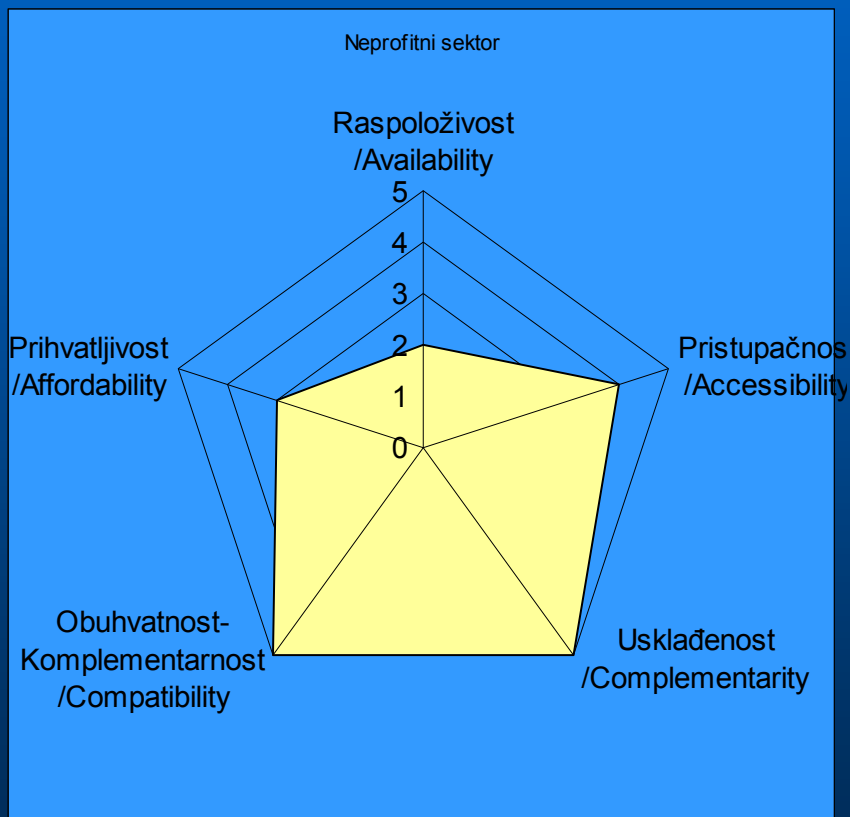
Neke banke pružaju tehničku podršku na izradi cash flow-a, biznis plana, i dr., za potrebe procene rizika banke ali time uglavnom nije obuhvaćena iole značajnija savetodavna pomoć klijentu

Prihvatljivost (2)

Previsoka cena kapitala, efektivne kamatne stope prevazilaze profitnu marginu.

Ocena finansijske podrške neprofitnog sektora

Raspoloživost (2)

Obim raspoloživih sredstava ograničen i daleko ispod tražnje

Pristupačnost (4)

Kreditni službenici idu klijentu na noge i uspostavljaju neposrednu komunikaciju.

Usklađenost (5)

Kreditna ponuda namenski dizajnirana prema potrebama klijenata. Fleksibilna upotreba kredita, usklađena sa aktuelnim tekućim stanjem finansija i poslovanja klijenta.

Komplementarnost (5)

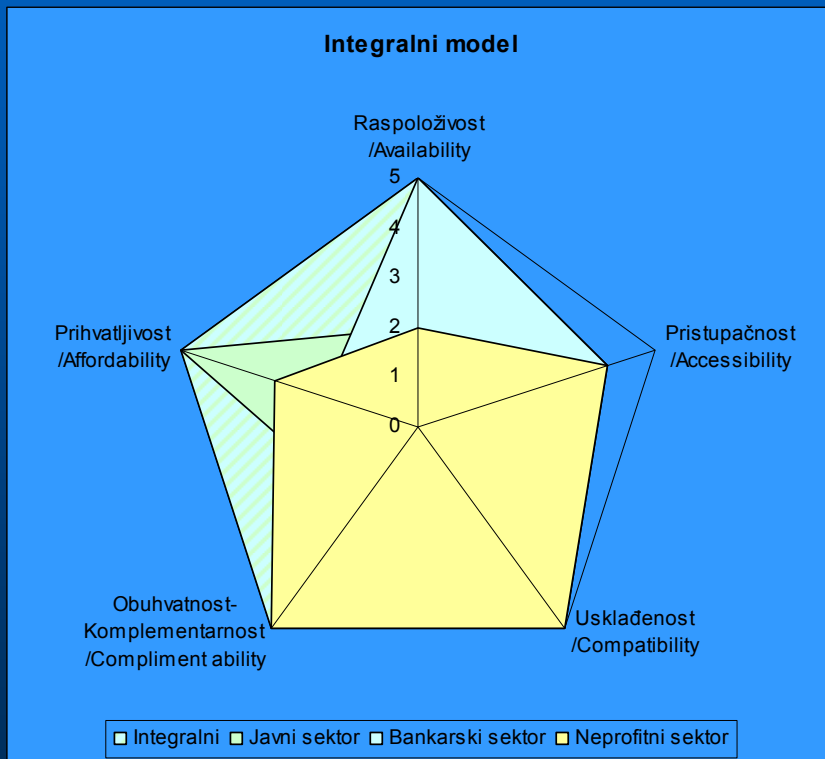
Savetodavna pomoć svestrana i u dubinu, koja obuhvatna projekciju cash flow-a, upravljanje finansijama, poslovno informisanje i povezivanje, i dr.

Prihvatljivost (3)

Cena kapitala relativno visoka, ali u okvirima profitne margine.

Projekcija integralnog / interaktivnog modela finansijske podrške

Komplementarnost primarnih interesa:

- javnog sektora da maksimalizuje ostvarivanje postavljenih ciljeva svoje politike, u ovom kontekstu da kreira što više novih biznisa i novih radnih mesta sa raspoloživim (ograničenim) sredstvima;
- privatnog sektora da u poslovima mikro-kreditiranja start up-a ostvari marginu sa što je moguće manjim rizikom i sa što je moguće većim profitom;
- neprofitnog sektora da kroz doprinos na ostvarivanju društvenih ciljeva obezbedi svoju (finansijsku) samoodrživost.

Analiza (i ocena) zakonskog okruženja

- Zakonska regulativa u Srbiji u ovoj oblasti koja se odnosi na javne, odnosno državne institucije je jasna i precizna, i omogućava javnom sektoru da u skladu sa svojim ciljevima i/ili interesima u okviru svojih delatnosti obavljaju i mikro-kreditne poslove.
- Na drugoj strani, otvoreno rečeno, zakonska regulativa u ovoj oblasti je nedvosmisleno uređena na način da favorizuje monopol bankarskog sektora i *zabranjuje slobodu preduzetništva* kroz obavljanje delatnosti mikro-kreditiranja, kao i osnivanje i rad mikro-finansijskih institucija u privatnom i nevladinom, odnosno neprofitnom sektoru.

Ocena uticaja zakonskog okruženja na položaj MFI

Posledice (ne)uređenosti pravnog okruženja donosi sledeće *loše karakteristike* :

- Pravni položaj MFI na finansijskom tržištu je nelegalan (Udruženja građana);
- Forma njihovog delovanja kroz komisione ugovore sa bankama je za sada tolerisana od NBS;
- Vlasništvo nad kreditnim kapitalom kojim upravljaju nije definisano (ne zna se čija su fondovska sredstva)*;
- Upravljačke strukture nisu dovoljno kvalifikovane za vođenje jedne finansijske institucije;
- Kvalifikaciona struktura zaposlenih i njihova obučenost ne odgovaraju zahtevima finansijske institucije,
- Upravljanje rizicima i čvrste procedure su takođe slabost ovih organizacija.

*Iako te organizacije imaju ugovore sa vlasnicima kapitala (donatorima) da im se sredstva prenose na raspolaganje i upravljanje, ipak ostaje nejasno ko je titular vlasništva: osnivači udruženja, svi zaposleni od početka rada do danas, svi članovi udruženja ili neko treći. S toga je i otvoreno pitanje šta se događa sa kapitalom u slučaju gašenja udruženja ili promene forme organizovanja. Trenutno rešenje u normativnim aktima udruženja je da o tome odlučuje Skupština Udruženja.

Stavovi i predlozi okruglih stolova

- Potreba nastavka organizovanih i koordinisanih zajedničkih aktivnosti ključnih nosilaca politike na nacionalnom i lokalnom nivou u pravcu dalje sistemske razrade na definisanju unapređene politike mikro-finansijske podrške samozapošljavanju i start up-u;
- Mikrofinansijska podrška start up-u koja se realizuje preko Fonda za razvoj Srbije ima niz nedostataka, od kojih su najizrazitiji sledeći:
 - (a) raspoloživost sredstava nije kontinuirana (na osnovu konkursa, jednom godišnje);
 - (b) ograničena dostupnost za korisnike,
 - (c) centralizovan pristup u obradi zahteva i odlučivanju;
 - (d) izostanak koordinacije sa nefinansijskom podrškom;
 - (e) izostanak monitoringa i analize efekata.
- Potrebna decentralizacija programa podrške, što podrazumeva ne samo pružanje informacija, obradu i predaju dokumenata "van Beograda", već i donošenje odluka na lokalnom/regionalnom nivou;

Korišćenje postojećih organizacija na lokalnom nivou za realizaciju programa, uključujući podizanje njihovih kapaciteta u skladu sa potrebama, a ne osnivanje novih institucija tamo gde neke druge već operativno postoje.

(Primer: RC za razvoj MSPP "Zlatibor" zajedno sa 9 opština zlatiborskog okruga priprema program ekonomskog razvoja naredne tri godine do nivoa projekata. U cilju što efikasnijeg rada imenovan je programski odbor koga čine predstavnici opština zaduženi za ekonomski razvoj i koji donosi odluke o najvažnijim pitanjima).

Naučena lekcija - Iskustva drugih (zemalja u okruženju i EU)

- Efikasna mikro-finansijska podrška start up-u uslovljena / determinisana:
 - (ne)uređenim zakonskim okruženjem za osnivanje i poslovanje mikro-finansijskih institucija;
 - Izgrađenosti institucionalne infrastrukture za sveobuhvatnu nefinansijsku i finansijsku podršku MSP;
- Efekti mikro-finansijske podrške značajno veći ukoliko je:
 - Integrativno ugrađena u politiku podsticanja preduzetništva;
 - Delatnost MFI otvorena za slobodno preduzetništvo

Preporuke za unapređenje politike javnog sektora na podršci start up-a

U odnosu na prethodni period potrebno je objediniti aktivnosti javnih institucija, primenom sledećih principa:

- partnerstvo institucija javnog sektora,
- funkcionalna veza nefinansijske i finansijske podrške,
- decentralizovan pristup u kreditnom odlučivanju,
- uvođenje "finansijskog agenta" u proces dodele sredstava,
- povezivanje kreditnih sredstava sa sredstvima namenjenim za aktivne mere za zapošljavanje,
- uspostavljanje monitoringa

Stavovi i Preporuke

Stavovi:

- *Postojeća mikro-finansijska podrška nezadovoljava tražnju i ne ostvaruju ciljeve definisane politike podrške start up-u;*
- *Postojeća institucionalna infrastruktura nije zaokružena, ni do kraja definisana, a ni izgrađena;*
- *Mikro-finansijska podrška u okviru javnog sektora je centralizovana i frangmentarna;*
- *Nema odgovarajuće veze finansijske i nefinansijske podrške start up-u;*
- *Mikro-finansijsku podršku start up-u karakteriše i odsustvo equity, royalty i venture kapitala, uključujući poslovne anđele;*
- *Mikro-finansijski sektor u Srbiji je nerazvijen;*
- *Lokalne inicijative podrške start up-u improvizacije usled neuređenosti zakonskog okvira;*
- *Zakonska regulativa ograničava mogućnosti razvoja uspostavljanja potrebne mikro-finansijske infrastrukture;*

Preporuke:

- *Potrebno definisati zakonski okvir, donošenjem Zakona o MFI, odnosno nedepozitnim finansijskim organizacijama/fondovima;*
- *Obezbeđenje izvora finansijskih sredstava potrebnih za mikro-finansijsku podršku start up-u (funding) je odgovornost javnog sektora;*
- *Izgradnja institucionalne mikro-finansijske infrastrukture treba da bude zasnovana na partnerstvu javnog, privatnog i neprofitnog sektora, uvažavajući njihovu komplementarnost i pojedinačne komparativne prednosti;*
- *Uspostavljanje principa decentralizacije u sprovođenju mikro-finansijske podrške start up-u, uz iskorišćenje raspoloživih kapaciteta na regionalnom i lokalnom nivou;*
- *Sistem efikasne podrške start up-u treba da uspostavi sveobuhvatnu, usaglašenu i zaokruženu vezu finansijske i nefinansijske podrške, od informativne u pripremi do monitoringa i mentoringa u realizaciji;*

Prilog: Polazne osnove zakonskog uređenja položaja i poslovanja MFI

Naziv zakona:	<i>Zakon o nedepozitnim mikro-finansijskim institucijama (MFI)</i>
Status:	<i>Neprofitna i nedopozitna finansijska organizacija</i>
Delatnost:	<i>Posredovanje u plasmanu mikro-kredita u tuđe ime i za tuđ račun Ne može samostalno operisati (zaduživati se) na finansijskim tržištima u svoje ime i za svoj račun</i>
Uslovi za osnivanje:	<i>Slično rešenjima kao za NGO, uz pred-ugovor za obezbeđenje izvora mikro-kreditnih sredstava Prilikom gašenja, prestanka postojanja, nakon namirenja poverilaca, sva preostala imovina pripada lokalnoj samoupravi</i>
Registracija:	<i>Ministarstvo finansija ili Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu</i>
Nadzor:	<i>NBS i Poreska uprava</i>
Poseban uslov:	<i>Jednog člana nadzornog odbora MFI imenuje teritorijalno nadležna lokalna jedinica poreske uprave, kao i najmanje još jednog člana NSZ</i>
Sredstva i izvori:	<i>Potrebna sredstva za osnivanje i početak rada obezbeđuju se od strane osnivača i donatora, uz jasno razgraničenje izvora i namene sredstava na sopstvena poslovna sredstva MFI i fondovska sredstava za mikro-kreditiranje Izvori fondovskih mikro-kreditnih sredstava: Donacije i soft loans</i>
Poslovanje:	<i>Neprofitno, ostvareni prihodi mogu se koristiti isključivo za pokriće tekućih troškova i za unapređenje poslovanja Kamata nije izvor sopstvenih prihoda i osnovnih sredstava Sopstveni prihodi ostvaruju se od: ugovorene komisije provizije davaoca mikro-kreditne inije, prihoda po osnovu pruženih usluga korisnicima mikro-kredita, i dr.</i>

HVALA NA PAŽNJI

Kontakt:

CRPD - Centar za razvoj
preduzetničkog društva

www.cezar.org.yu

info@cezar.org.yu

